

1.2 Розвиток методики статистичного аналізу ефективності діяльності митниць

Зовнішньоекономічна діяльність будь-якої країни забезпечує її визнання і розвиток за кордоном, розширює ринки збуту продукції, надає альтернативні джерела сировини і матеріалів для запуску виробничих ліній, а також формує надходження до доходної частини Державного бюджету у вигляді митних платежів. Однак оцінювати роботу митниць тільки з точки зору динаміки та структури митних платежів є недостатнім, адже важливе значення має забезпеченість трудовими, матеріальними і нематеріальними ресурсами роботи митниць, тривалість часу на проходження пунктів пропуску на кордоні, професіоналізм їх інспекторів при визначенні митної вартості товарів та відсутність при цьому застосування корупційних схем. Саме розробка та застосування методики статистичного аналізу ефективності діяльності митниць дозволить встановити критерії для рейтингової оцінки роботи митниць з метою подальшого удосконалення митного законодавства, оптимізації організаційної структури Державної митної служби України, преміювання їх персоналу, виявити сучасні недоліки в роботі митниць для усунення їх в подальших звітних періодах.

Огляд наукової літератури дозволив виявити публікаційну активність авторів щодо індикаторів оцінки митної безпеки, бенчмаркінгу ефективності митної справи в Україні та статистичної оцінки якості роботи персоналу митниці.

Так, Пошивалова О.В., Пошивалов В.П., Терещенко М.В. для оцінки підготовки персоналу митниці окреслили такі критерії: обсяг роботи, якість роботи, планування роботи, професійні вміння і навички, професійні знання, уміння формувати думку, готовність до дій, оперативність мислення, працездатність, самостійність, освіта, підвищення кваліфікації, загальний стаж і стаж роботи на митниці, вік [10].

Прус Л.Р. наведено бенчмаркінг ефективності митної справи в Україні в розрізі наступних показників: 1) індекс глобальної конкурентоспроможності (тягар митних процедур); 2) індекс логістичної ефективності (міжнародний, митниця); 3) індекс ведення бізнесу (міжнародна торгівля); 4) індекс сприяння торгівлі: 4.1) ефективність митної адміністрації: 4.1.1) тягар митних процедур, 4.1.2) індекс митних послуг; 4.2) ефективність експортно-імпортних процедур: 4.2.1) ефективність процесу оформлення, 4.2.2) кількість днів по імпорту, 4.2.3) кількість документів для імпорту, 4.2.4) вартість імпорту, дол. США за контейнер, 4.2.5) кількість днів по експорту, 4.2.6) кількість документів для експорту, 4.2.7) вартість експорту, дол. США за контейнер [11]. Заслуговує на увагу перелік показників, запропонований науковцем для оцінки ефективності митної справи, однак відсутня характеристика частки судових спорів на користь митниць, що є показником ефективності, об'єктивності і неупередженості їх роботи.

Білінець М.Ю. вважає, що до основних індикаторів оцінки митної безпеки варто віднести наступні: 1. Частка митних платежів у доходах Державного бюджету України (ДБУ). 2. Частка митних платежів у податкових надходженнях Державного бюджету України. 3. Номінальний рівень митного навантаження на економіку. 4. Рівень збираності митних платежів. 5. Рівень митного навантаження на імпорт. 6. Стан протидії митним правопорушенням [12]. Автор, наводячи перелік основних індикаторів митної безпеки, не розглянув рівень задоволеності клієнтів роботою митниць, інтенсивність оновлення матеріально-технічного забезпечення та плинність кадрового потенціалу митниць.

Здійснення систематичного контролю правильності класифікації товарів, ризиків митних формальностей, тарифного регулювання при митному оформленні, рішень судових спорів щодо роботи митниць на їх користь, правильності визначення митної вартості, виконання плану щодо митних платежів, тривалості митного контролю дозволяє провести комплексну оцінку роботи митниць Державною митною службою України.

Статистичний аналіз ефективності діяльності митниць передбачає вирішення наступних завдань:

- визначити критерії оцінки роботи митниць Державною митною службою України;
- встановити способи організації зовнішньоекономічної діяльності представниками бізнесу;
- проаналізувати структуру надходжень митних платежів в розрізі митниць;
- проаналізувати результати опитування представників бізнесу щодо ефективності роботи митниць;
- визначити основні недоліки роботи митниць на основі результатів опитування представників бізнесу;
- провести рейтингову оцінку ефективності діяльності митниць.

Джерелами інформації для статистичного аналізу митниць можуть бути:

1. Аналітичний звіт за результатами щорічного опитування українських імпортерів та експортерів ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій».

2. Показники комплексної оцінки в розрізі митниць, оприлюднені Державною митною службою України на офіційному сайті.

Державною митною службою України оприлюднено наступні критерії групування митниць за ефективністю роботи (рис. 1).

Критерії оцінки роботи митниць Державною митною службою України	
⇒	Правильність застосованої класифікації товарів відповідно до УКТ ЗЕД
⇒	Виконання плану щодо надходжень митних платежів
⇒	Дієвість застосованих заходів тарифного регулювання при митному оформленні
⇒	Правильність визначення митної вартості товарів митницями Держмитслужби
⇒	Частка митних декларацій, в яких виявлено розбіжності під час виконання митницями Держмитслужби визначених системою управління ризиками митних формальностей
⇒	Дієвість митного огляду за ініціативи посадової особи
⇒	Контроль за діяльністю митних брокерів під час оформлення товарів
⇒	Тривалість здійснення митного контролю транспортних засобів
⇒	Частка вирішених на користь митниць судами різних інстанцій судових справ

Рис. 1. Критерії оцінки роботи митниць Державною митною службою України*

*Джерело: систематизовано на основі [13]

Способи провадження зовнішньоекономічної діяльності в Україні щодо залучення або не залучення митних брокерів в 2022 році за результатами опитування представників бізнесу наведено на рис. 2.

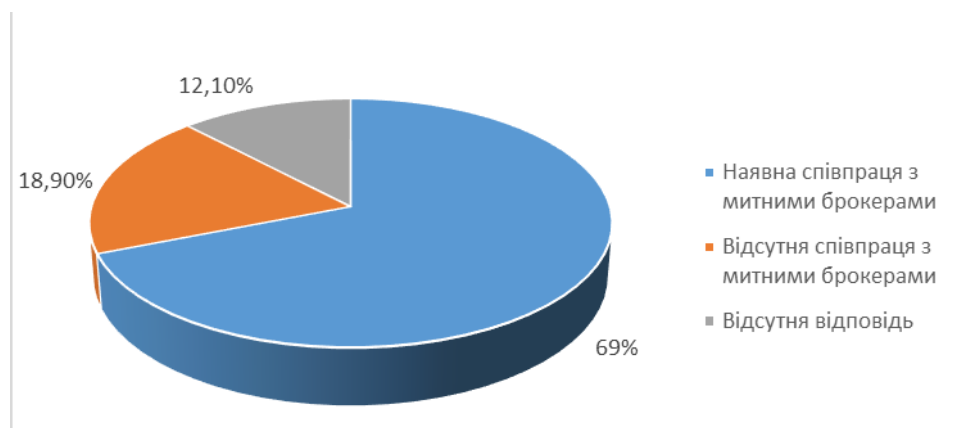

Рис. 2. Структура результатів опитування щодо способів провадження зовнішньоекономічної діяльності представниками бізнесу в Україні у 2022 році*

*Джерело: побудовано на основі [14, с. 24]

Результати опитування свідчать про домінування відповідей щодо залучення митних брокерів (69 %).

Державна митна служба України серед показників комплексної оцінки роботи митниць оприлюднює виконання індикативних показників надходжень митних платежів, тому розглянемо їх в розрізі митниць (рис. 3).

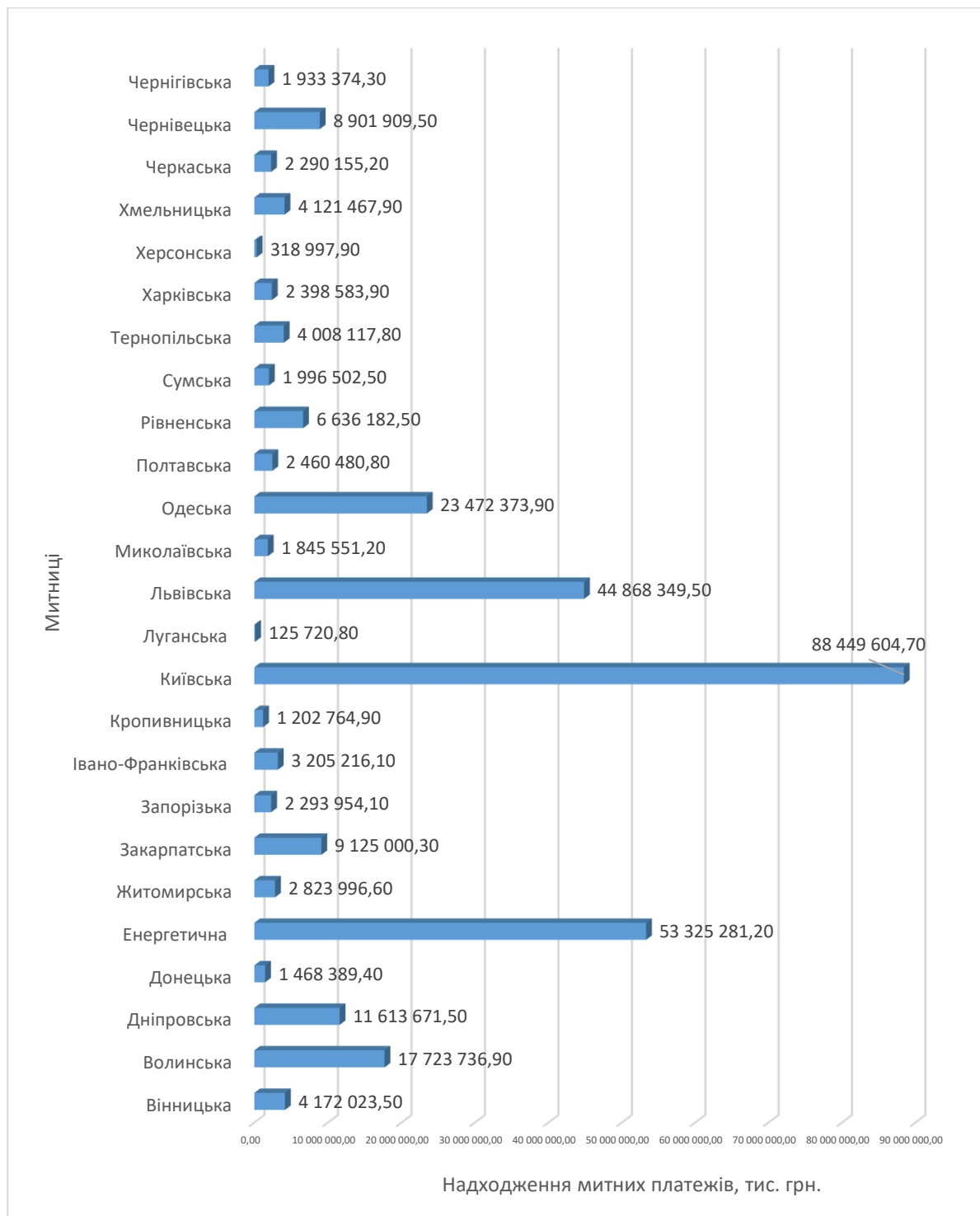

Рис. 3. Надходження митних платежів в розрізі митниць у 2022 році*

*Джерело: побудовано на основі [13]

Якщо проаналізувати структуру митниць за надходженням митних платежів в 2022 році, то найбільшу питому вагу займає Київська митниця – 29 %, Енергетична митниця – 18 %, Львівська митниця – 15 %, Одеська митниця – 8 %, Волинська митниця – 6 %. Найменшу питому вагу за виконанням індикативного показника надходження митних платежів займає Луганська митниця – 0,04 %.

Структуру результатів опитування щодо оцінки ефективності роботи митниць представниками бізнесу в Україні у 2022 році наведено на рис. 4.

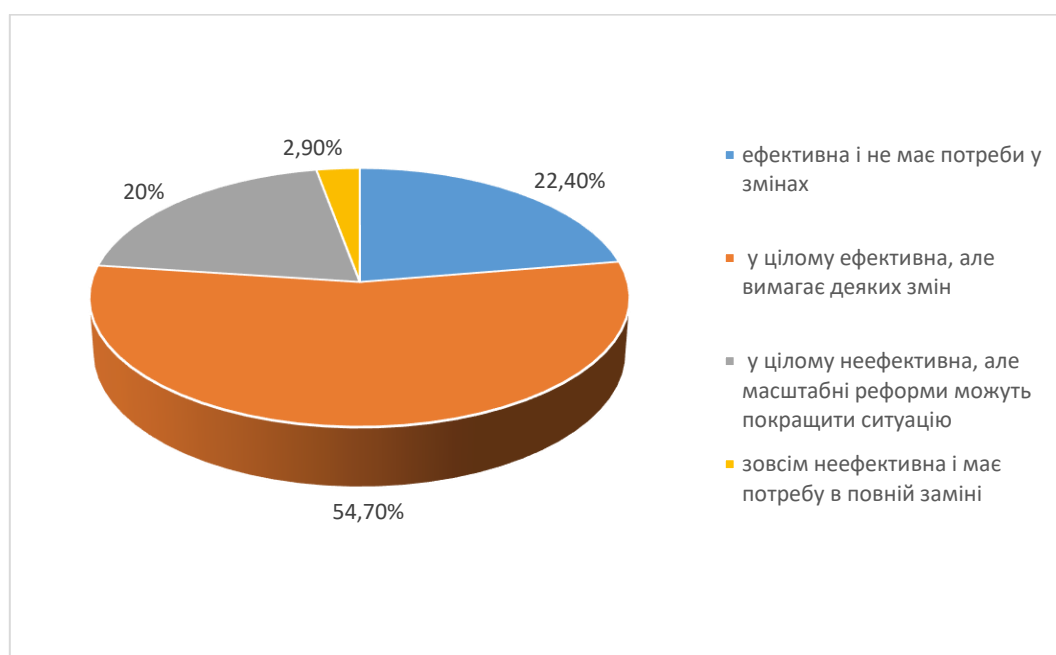

Рис. 4. Структура результатів опитування щодо оцінки ефективності роботи митниць представниками бізнесу в Україні у 2022 році*

*Джерело: побудовано на основі [14, с. 27]

Здебільшого спостерігається тенденція до позитивної оцінки суб'єктами підприємницької діяльності роботи митниць – 54,7 %, лише 2,9 % респондентів висловили думку про її неефективність.

Основні проблеми організації роботи митниць, виявлені експортерами та імпортерами, наведено на рис. 5.

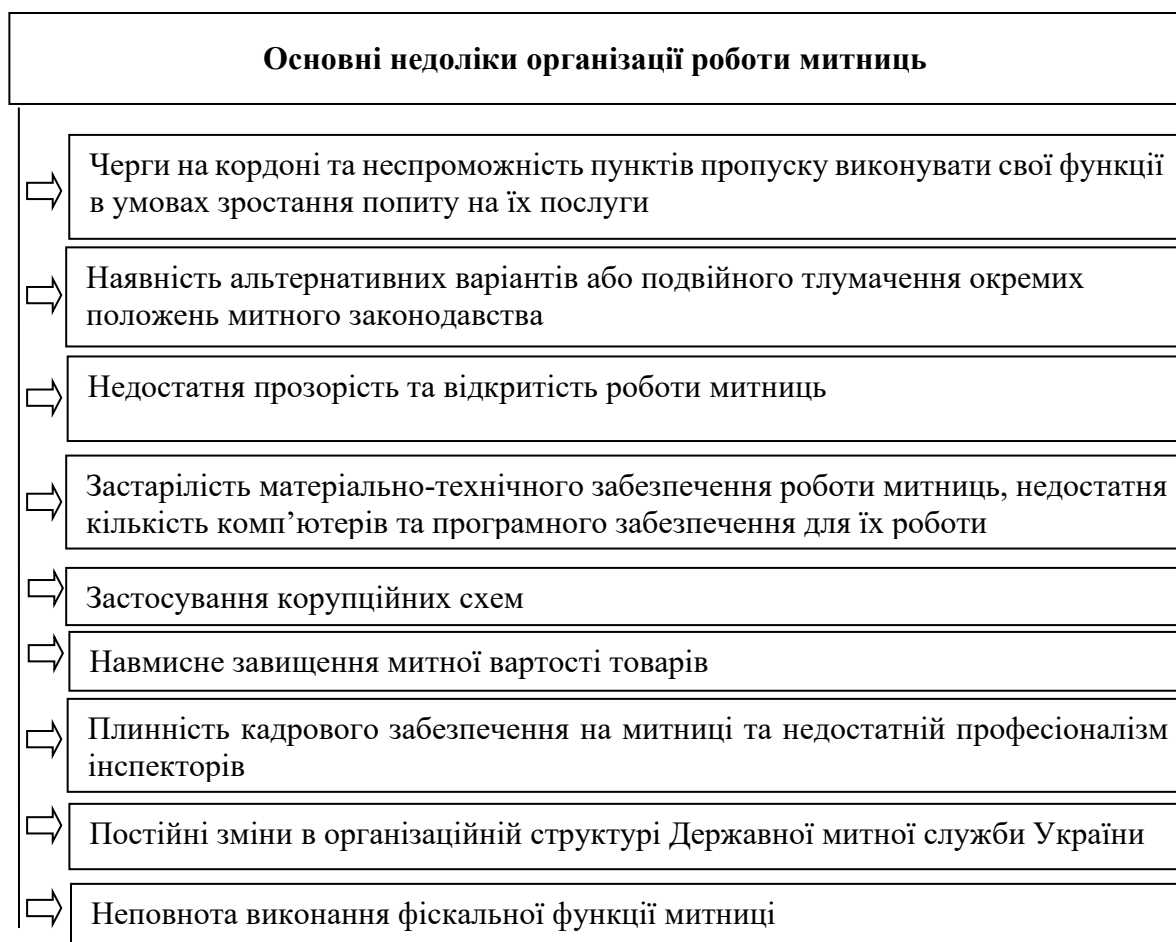

Рис. 5. Основні недоліки організації роботи митниць в Україні*

*Джерело: систематизовано та доповнено авторами на основі аналітичного звіту за результатами щорічного опитування українських імпортерів та експортерів [14]

На основі узагальненої інформації у Звіті про роботу митниць [14], можна визначити перелік основних проблем, що були відмічені клієнтами, їх динаміку, щоб визначити загальні напрями удосконалення роботи митниць на наступні роки. Протягом 2016-2021 рр. не було черг на кордоні, ця проблема виникла тільки в 2022 році, 55,2 % опитаних суб'єктів відмітили дану незручність. Це зумовило недостатню спроможність пунктів пропуску, відмічену за результатами опитування клієнтів 23,9 % в 2022 році.

Щодо недосконалості митного законодавства, то ситуація в 2022 р. порівняно з 2016 роком суттєво покращилася, частка опитаних клієнтів, які відмітили наявність цієї проблеми зменшилася з 56,2 % у 2016 р. до 30,5 % у 2022

р. Покращилася ситуація щодо прозорості та відкритості роботи митниць, зменшення негативних відгуків з 30,1 % у 2016 р. до 20,6 % у 2022 р.

Про систематичне оновлення програмного забезпечення та обладнання свідчить зменшення частки негативних відгуків про застарілість технічного обладнання з 21,8 % 2016 р. до 15,1 % у 2022 р.

Дещо зросла частка відгуків про непрофесіоналізм інспекторів з 13,0 % у 2016 р. до 13,1 % у 2022 р. Найбільш позитивною тенденцією є зменшення корупції на митниці, про що свідчать результати опитування: зменшення частки негативних відгуків про наявність корупційних схем з 26,3 % у 2016 р. до 12,7 % у 2022 р. Зменшилася кількість випадків навмисного завищення митної вартості товарів з 27,6 % у 2016 р. до 10 % у 2022 р. Брак інспекторів на митниці відмічений клієнтами виключно в 2022 році (9,6 % опитаних клієнтів).

Проблеми виконання митницею функції поповнення надходжень до Державного бюджету відзначили у 2022 р. 9,3 % опитаних клієнтів, причому частка негативних відгуків порівняно з 2016 роком суттєво зменшилася.

Протягом 2016-2021 рр. однією з важливих проблем роботи митниці була постійна реструктуризація, однак в 2022 році ситуація поліпшилася, і частка негативних відгуків зменшилася до 3,5 % порівняно з 2016 р., де вона сягала 23,7 %.

Вважаємо за доцільне застосовувати для рейтингової оцінки ефективності діяльності митниць метод суми місць, який передбачає послідовність виконання наступних етапів: 1. Вибір показників для рейтингової оцінки. 2. Визначення загального підходу до визначення тенденції зміни кожного показника, наприклад, чим більше, тим краще, тоді максимальний буде найкращим значенням. 3. Визначення місця митниці в межах кожного показника (перше місце присвоюватиметься найкращому значенню, а останнє – найгіршому). 4. Визначення суми місць за кожною митницею. 5. Визначення рейтингового місця митниці (1 місце буде присвоєне митниці з найменшою сумою балів, а останнє – з найбільшою сумою балів).

З огляду на доцільність вибору критеріїв для рейтингової оцінки митниць, за якими наявні дані, обрано показники: загальне враження від спілкування з митниками, технічне оснащення митниці, оцінка ретельності перевірки. Дослідженню підлягатимуть 10 митниць: Вінницька, Івано-Франківська, Кропивницька, Київська, Тернопільська, Закарпатська, Житомирська, Львівська, Рівненська, Хмельницька.

Проведемо рейтингову оцінку ефективності діяльності 10 митниць за результатами опитування клієнтів в 2022 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтингова оцінка ефективності діяльності митниць за результатами
опитування клієнтів з використанням методу суми місць в 2022 р.*

№ з/п	Митниця	Загальне враження від спілкування з митниками		Технічне оснащення митниці		Оцінка ретельності перевірки		Сума місць	Рейтингове місце
		Значення	місце	значення	місце	значення	місце		
1	Вінницька	4,4	1	4,3	1	4,3	1	3	1
2	Івано-Франківська	4,0	2	3,9	3	4,1	2	7	2
3	Кропивницька	3,9	3	4,1	2	4,0	3	8	3
4	Київська	3,8	4	3,7	4	3,8	5	13	5
5	Тернопільська	3,7	5	3,7	4	3,8	5	14	6
6	Закарпатська	3,6	6	4,3	1	3,9	4	11	4
7	Житомирська	3,5	7	3,7	4	3,2	6	17	7
8	Львівська	3,4	8	3,5	5	3,8	5	18	8
9	Рівненська	3,2	9	3,4	6	3,1	7	22	9
10	Хмельницька	2,9	10	2,8	7	3,1	7	24	10

*Джерело: розрахунок проведено на основі даних [14]

Застосування для рейтингової оцінки митниць в 2022 р. методу суми місць за показниками: загальне враження від спілкування з митниками, технічне оснащення митниці, оцінка ретельності перевірки дозволило встановити, що 1 місце займає Вінницька митниця, а 10 місце – Хмельницька митниця.

Отже, за результатами проведеного статистичного аналізу ефективності діяльності митниць можна зробити наступні висновки:

1. Встановлено, що в структурі митниць за надходженням митних платежів найбільшу питому вагу займає Київська митниця – 29 %.

2. Основними недоліками організації роботи митниць є наступні: черги на кордоні; наявність альтернативних варіантів або подвійного тлумачення окремих положень митного законодавства; недостатня прозорість та відкритість роботи митниць; застарілість матеріально-технічного забезпечення роботи митниць, недостатня кількість комп'ютерів та програмного забезпечення для їх роботи; корупція; навмисне завищення митної вартості товарів; плинність та недостатній професіоналізм інспекторів; постійні зміни в організаційній структурі; неповнота виконання фіскальної функції митниці.

3. Застосувавши метод суми місць для рейтингової оцінки митниць в 2022 р., встановлено, що 1 місце з найкращими показниками займає Вінницька митниця, а 10 місце – Хмельницька митниця.